

Direktörstal vid högtidssammankomst den 15 april 2021

»Jag ser dig.»

Ja, ni hörde rätt. »Jag ser dig», var det.

Utsagt i isolering ger detta yttrande ett underligt intryck. »Jorden är rund» eller »Fiskar andas med gälar» är nästan lika korta utsagor, men de meddelar något. Uttalade utan förvarning är även dessa satser kanske förbryllande, men egentligen inte som satser. De har ett eget begripligt innehåll.

Det har visserligen satsen »Jag ser dig» också. Vad som sägs är att den som kallar sig »jag» med synen uppfattar den som kallas »dig». Så långt är allt gott och väl, men betydelseinnehållet i detta påstående är magert, och det krävs ett tydligt sammanhang för att yttrandet skall bli meningsfullt. Som ensam kommentar skapar det mer förvåning hos åhöraren än det väcker föreställningar om en fattbar verklighet.

*

Ett sammanhang där en sats som »Jag ser dig» genast blir fullt naturlig har många av oss rikligt med aktuell erfarenhet av sedan något år tillbaka. I samband med att fysiska möten mellan människor började ransoneras under förra vintern och detta predikament sedan dess varit rådande, har allt fler av oss varit hänvisade till att umgås via datorer. Vi har alla vant oss vid att se oss själva uppradade på en bildskärm som frimärken på olika rikt frankerade kuvert.

Men nu var det inte »Jag ser mig» utan »Jag ser dig» det gällde. När vi försöker koppla upp oss till gemensamma digitala möten, händer det ofta att vi märker att någon är på väg att ansluta sig. Ibland hörs man först utan att synas, andra gånger saknas ljudet. Då kommer ofta uppmuntrande bekräftelser av typen »Jag ser dig» eller »Nu hörs du» och liknande väl till pass.

Allt eftersom mobiltelefonerna blev en självklar del av vårt vardagsliv, började man också lokalisera varandra fysiskt ute i vimlet, när sådant ännu förekom, genom en telefonpåringning: »Var är du egentligen?» — och så lotsas man av den andre i rätt riktning, tills reaktionen blir just: »Jag ser dig».

Annars har väl yttranden som »Jag ser dig» lätt givit orwellska associationer. George Orwells dystopiska roman *1984*, publicerad 1949, om hur det skulle kunna se ut trettiofem år senare med övervakning och storebrorsmentalitet från statsmakternas sida, är inte längre någon framtidsvision i samma utsträckning.

Det har gått ytterligare drygt trettiofem år sedan vi fick facit angående året 1984, och vi har nästan vant oss vid övervakning i många sammanhang. Och trots att mängder av människor själva har haft underbara, omtänksamma äldre bröder, har »storebror» ofelbart kommit att framkalla obehagskänslor så fort beteckningen lämnat den familjära sfären och satts in i ett samhällsperspektiv.

Mera oskyldigt, stundom rentav kärleksfullt, kan »Jag ser dig» vara en varning till den femåring som står med händerna i kakburken. Förvånansvärt snabbt lär sig människobarnen inse — i praktiken — att språket inte bara förmedlar de betydelser som orden tycks bära. Den femåriga målinriktade kaktjuven är just i det läget inte angelägen om att »bli sedd» och drar sina slutsatser av yttrandet, särskilt om det åtföljs av olika, bara delvis språkliga, signaler, såsom ett uppmärksamhetspåkallande »Ajajajaj», eller paralingvistiska komplement som åtbörder och lätt hotfulla eller avvärjande ljud.

*

En annan typ av språkliga yttranden som formellt har en viss betydelse men framför allt har en särskild funktion som inte alltid uttryckligen framgår av denna betydelse, är hälsnings- och avskedsfraser. De är likaledes språkliga enheter eller sekvenser, som fungerar på olika innehållsplan. Etablerade uttryck som »God morgon», »God dag», »God kväll» osv. innebär bokstavligen att man önskar den andra en god morgon, dag eller kväll, men det kan också vara ett utslag av ren artighet, t.ex. vid ett flyktigt möte, eller en inledning till ett längre samtal. I sådana fall är det attitydmarkeringen i sig, eller själva det meningsutbyte som hälsningsfrasen övergår i, som är huvudsaken. Hälsningen är enbart funktionellt motiverad — man lämnar egentligen ingen information. I längden kan följden bli att de ursprungliga fraserna inte längre kan analyseras i sina beståndsdelar. I ett »Tjena» finns det inte mycket kvar av »Jag är Eder ödmjuka tjänare».

Numera närmar sig de flesta svensktalande varandra med ett koncist »Hej», en hälsningsfras som leder sitt ursprung till Götiska förbundet. Detta var huvudsakligen ett kulturellt, patriotiskt sällskap i romantikens anda, instiftat år 1811 av friherren och fornforskaren Jacob Adlerbeth, som var son till en gustaviansk poet och akademiledamot. De tolv stiftarna, bland dem Erik Gustaf Geijer, var huvudsakligen unga ämbetsmän och officerare, och sällskapets syfte var (och jag citerar) »upplivandet av de Gamla Göters frihetsanda, mannamod och redliga sinne».

Det »Hej» som ursprungligen var ett genomtänkt, ideologiskt betingat tilltal, avsett som ett kort, kärvt och manligt hälsningsord i förment gammal nordisk

anda, har blivit allas egendom och en slentrianmässig signal om att man vill inleda ett samtal i tämligen förtrolig ton eller bara att man känner igen varandra.

*

Vissa ursprungsbefolkningar i Centralamerika använder på sitt eget nedärvda språk en hälsningsfras som i svensk översättning motsvarar just »Jag ser dig». Detta kan visserligen med tiden också ha konventionaliserats, så att de infödda talarna av dessa språk knappast tänker på den bokstavliga betydelsen längre. Men den verkliga innebörden i frasen är för den skull inte någon kort, kärv och manligt käck hälsning, inte heller har den de orwellska övertoner; den är inte ens en stillsam åthutning riktad till ett barn på villovägar.

I stället innebär den — även som något urvattnad schablon — en påminnelse om att den tilltalade är sedd. Vikten av att vara sedd har ofta framhållits, inte minst på senare tid. Det är stimulerande att bli uppmärksammas av andra, och detta gäller inte bara små barn i formbar ålder. Alla kan uppskatta en vänlig blick. Det är en ovanligt meningsgivande och vacker hälsningsfras när man påminner andra om att någon ser dem — de är inte ensamma, inte osedda.

För några veckor sedan var det fastetid. Den tredje söndagen i fastan kallades, när latinet var kyrkans språk, »oculi», pluralformen av latinets *oculus* 'öga'. Tanken bakom beteckningen är att man skall vända blicken inåt och fråga sig: »På vad fäster jag min blick?». I det kyrkliga sammanhanget är det Psaltaren som i psalmen 25:15 ger svaret: »Min blick är ständigt fäst på Herren, det är han som löser min fot ur snaran». I den kyrkliga uttolkningen av fastans uppgift betraktas den som en påminnelse om att liksom vi skall glömma oss själva och våra egna intressen ett tag för att bättre se andra, så fäster Gud sin blick på oss.

Detta kanske inte alla är lika angelägna om, men känslan av att någon ser en och är beredd att ge stöd och hjälp vid behov är helt i linje med människans konstitutiva sociala läggning. Själva blicken, den mänskliga synen, spelar en stor roll. Ögat är själens spegel, brukar man säga. Hälsningsfrasen »Jag ser dig» kan ses som en inbjudan till själarnas förening. Detta är inga småsaker.

»Jag ser dig» är mångtydigt. Som kontextlös fras förblir den det även vid återbruk. Den har använts som boktitel av deckarförfattaren Mari Jungstedt och som titel på en låt av rockbandet Kent, som inpräntar uttalandet ett trettiotal gånger genom omkvädet. Om frasen som deckartitel nog är avsedd att framkalla oroskänsla, är det lika naturligt att en rockgrupp vill skapa positiva vibrationer mellan sig och sin publik.

Vi som i allmänhet agerar utan egentlig publik kan också behöva påminna varandra om att någon annan uppmärksammar oss. Det har det gångna året, med mänskligheten i karantän, visat.

Håll ut. Jag ser dig.